

6. Куцулова Ф.А. Развитие сферы услуг и человеческий фактор на современном этапе рыночной экономики // *Вопросы структуризации экономики*. – № 2. – 2002. – С. 25 – 27.
7. Гончаренко Е. А. Эффективность использования персонала предприятий сферы услуг / Гончаренко Е.А. // *Научный вестник МГИИТ*. – 2011. – № 3. – С. 54-58.
8. Чукуркова А. Д. Система стратегічного управління персоналом суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки : монографія. – Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д. Г., 2012. – 456 С.
9. Савчишкіна Е. П. Система управління персоналом – залог ефективної діяльності організацій сфери гостеприимства // *Terra Economicus (Экономический вестник РГУ)*. – 2009. – Т. 9. – № 3. – Ч. 3. – С. 82 – 85.
10. Земскова Е. А. Современный подход к проблеме эффективного проектирования организационной структуры и системы управления персоналом в рыночных условиях / Земскова Е. А. Кузнецова И. Д. // *Проблемы экономики, финансов и управления производством*. – 2008. – № 25. – С. 180 – 187.
11. Петрова Е. В., Петров О. А. Совершенствование системы управления персоналом как условие эффективного функционирования организации // *Вестник ЧГПУ им. И. Я. Яковлева*. – 2012. – № 1 (73). – Ч. 1. – С. 123 – 126.
12. Солнцева Н. В., Надворний О. С. Особливості системи управління персоналом на торговельних підприємствах // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2012. – № 40. – С. 245 – 248.
13. Дудаева Л. М. Внутрикorporативные коммуникации в системе управления персоналом / Дудаева Л.М. // *Вопросы структуризации экономики*. – 2006. – № 1. – С. 135-138.
14. Петрацак О.О. Необхідність систематизації факторів росту продуктивності праці працівників // *Інноваційна економіка*. – № 3 (22). – 2011. – С. 133 – 135.
15. Дейнека О. Г. Дослідження та удосконалення управління персоналом на підприємстві залізничного транспорту / О. Г. Дейнека, Ю. В. Григор'єва, О. М. Синікова // *Збірник наукових праць УкрДАЗТ*. – 2011. – Вип. 120. – С. 126 – 129.

О.М. Полупанов
 начальник
 НДЕКЦ ГУМВСУ
 на Львівській залізниці,
 полковник міліції

ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В даній статті досліджується предмет і завдання судової експертизи. Судова експертиза це форма використання спеціальних знань у судочинстві, за допомогою якої слідчий та суд отримують нову інформацію, яка має доказове та орієнтуюче значення для справи і не може бути отримана іншими процесуальними засобами.

Ключові слова: *судова експертиза, судочинство, громадянин, слідчий, суд, справа, злочин, науково-дослідницька робота.*

В данной статье исследуется предмет и задачи судебной экспертизы. Судебная экспертиза это форма использования специальных знаний в судопроизводстве, с помощью которой следователь и суд получают новую информацию, которая имеет доказательственное и ориентирующий значение для дела и не может быть получена другими процессуальными средствами.

Ключевые слова: *судебная экспертиза, судопроизводство, гражданин следователь, суд, дело, преступление, научно-исследовательская работа.*

This paper examines the object and task forensics. Forensic examination is a form of the expertise in legal proceedings by which a court investigator and receive new information that is probative and orienting to the case and can not be obtained by other procedural means.

Keywords: *judicial examination, justice, citizen investigator, court case, crime, science and research.*

Постановка задачі. Складність призначення, проведення судових експертиз та використання їх результатів займають важливе місце в комплексі питань розслідування кримінальних справ. Судова експертиза є основною формою використання спеціальних знань у судочинстві, за допомогою якої слідчий та суд отримують нову інформацію, яка має доказове та орієнтуюче значення для справи і не може бути отримана іншими процесуальними засобами.

Проведення судової експертизи тісно взаємопов'язане з іншими слідчими діями, організаційними і оперативно-розшуковими заходами, спрямованими на вирішення тактичних завдань розслідування. У криміналістичній літературі-вказаний комплекс називається тактичною операцією. Тактична операція розглядається як сукупність слідчих, оперативних, ревізійних та інших дій, розроблених і проведених у процесі розслідування за єдиним планом під керівництвом слідчого з метою реалізації такого тактичного за-що не може бути вирішене проведенням у справі окремих слідчих дій. Нерідко в структуру операції за обов'язкову слідчу дію включається судова експертиза. Як елемент тактичної операції судова експертиза забезпечує результативність оперативно-розшукових заходів та слідчих дій.

Аналіз досліджень. Розвиток теорії і методології судової експертизи як галузі наукового знання дозволив розробити базові поняття (категорії) предмета та об'єкта судової експертизи, методик експертного дослідження як підстав диференціації експертиз за галузями спеціальних знань.

При розгляді предмета судової експертизи варто співвідносити це поняття з галуззю наукового знання і практичною діяльністю.

У науковому аспекті предмет судової експертизи – це група об'єктивних закономірностей, досліджуваних у даній галузі наукового знання. У цьому випадку варто говорити про предмет галузі знань, що становить наукову основу експертизи того або іншого роду, виду, а не про процесуально-прикладне значення предмета експертизи.

Науковим предметом судової експертології як галузі знання є два види закономірностей.

Закономірності, які обумовлюють виникнення властивостей об'єктів експертного дослідження:

- формування властивостей об'єктів як елементів події злочину;
- функціонування і взаємодії об'єктів в обставинах розслідуваної події;
- відображення властивостей об'єктів в навколишній матеріальній обстановці;
- просторово-часові і причинно-наслідкові зв'язки та відносини об'єктів, що виникають до, у момент і після події злочину.

Закономірності дослідження об'єктів експертизи:

- пошук, виявлення і фіксація об'єктів, їх властивостей і ознак;
- встановлення в об'єктах потенційної кримінально-релевантної інформації.

Виклад основного матеріалу. Предмет окремих родів судових експертиз формується запитом слідчої судової практики і вивчається в ході проведення науково-дослідної роботи. Пізнання відзначених закономірностей служить підставою для розробки науково-технічних, спеціальних засобів і методів судово-експертного дослідження, які забезпечують одержання достовірних фактичних даних у конкретній справі. Встановлені закономірності є знаннями, що обґрунтовують висновки за результатами досліджень у конкретній експертизі.

У понятті предмета судової експертизи як практичної діяльності відображається єдність процесуального і гносеологічного аспектів. У процесуальному аспекті уявлення про предмет судової експертизи як одного з засобів доказування охоплює коло обставин, які встановлюються за допомогою спеціальних знань. Тобто це фактичні дані, що встановлюються за допомогою експертизи, які є елементами системи доказів у кримінальній справі. З іншого боку, предметом пізнання практичного експертного дослідження є властивості, сторони і відносини об'єкта експертизи, що визначаються в ході експертного дослідження.

Предмет судової експертизи як практичної діяльності у теорії судової експертизи розглядається на двох рівнях: як предмет роду (виду) експертизи і предмет конкретної експертизи.

Предмет роду (виду) судової експертизи являє собою сукупність всіх фактичних даних, які можуть бути встановлені при проведенні даної судової експертизи на певному етапі її розвитку. У міру вивчення наукового предмета роду (виду) судової експертизи коло встановлюваних обставин розширюється. Родове визначення предмета судової експертизи визначає реалізацію в предметі окремих видів судової експертизи. Наприклад, предметом балістичної експертизи є обставини, пов'язані з пострілом, виникненням слідів пострілу на боєприпасах, перешкодах, встановленням тотожності зброї і т. ін.

Необхідні для розслідуваної справи фактичні дані є метою експертного дослідження і формулюються в питаннях, які ставляться слідчим. Таким чином, предмет експертизи виявляється через сукупність питань (завдань), розв'язуваних у певному роді (виді) експертиз.

Точне визначення предмета роду (виду) судової експертизи дозволяє:

- найбільш повно вказати коло обставин, які можуть бути встановлені при призначенні і проведенні даного роду, виду експертизи;
- сформулювати перелік типових питань (завдань), що виносять на вирішення експерту. Про предмет роду (виду) експертизи можна судити за переліком питань, які наводять у довідниках або іншій методичній літературі, що можуть бути поставлені на вирішення відповідної експертизи;
- визначити природу спеціальних знань (компетенцію) експерта, який залучається до проведення даної експертизи. Це означає, що обізнана особа, атестована як судовий експерт з певної спеціальності (виду, роду експертиз), повноважна вирішувати всі питання (завдання), що відносяться до предмету цієї експертизи;

- включити експертизу в структуру окремих криміналістичних методик розслідування певних видів злочинів;
- виділити необхідні для вирішення питань об'єкти – матеріальні носії інформації, а також вихідні дані, що слугують для встановлення фактичних даних у справі;
- відмежувати певну експертизу від інших суміжних родів, видів судових експертиз;
- розробити методи і методики дослідження і пізнання властивостей об'єктів з метою встановлення потенційної інформації, що утримується в них, для вирішення кожного з типових завдань;
- організувати проведення судової експертизи в експертній установі;
- визначити подальший напрямок науково-дослідної роботи в окремій галузі судово-експертної діяльності.

Предмет конкретної експертизи – це фактичні дані, які необхідно встановити щодо конкретного розслідуваного злочину із застосуванням спеціальних знань у формі судової експертизи.

Предмет конкретної судової експертизи визначається питаннями, що виносять на вирішення експерта і які формулюються в постанові слідчого про призначення експертизи. Предмет конкретної судової експертизи визначає мету пізнавальної діяльності експерта щодо дослідження представлених об'єктів. Факти, що цікавлять слідчого і відображені в питаннях постанови, не можуть виходити за рамки родового предмета експертизи. Предмет конкретної судової експертизи співвідноситься із предметом роду (виду) судової експертизи, як особливе і загальне, частина і ціле. Питання, що виносяться у конкретній експертизі, не можуть виходити за межі предмета роду експертизи. Конкретний предмет експертизи в контексті кримінально-процесуального законодавства (ст. 77 КПК України) дозволяє визначити повноваження експерта при проведенні призначеної експертизи. Так, клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, а також показання, що він дає на допиті, повинні мати відношення до предмета проведеного експертним дослідженням.

У практичній правозастосовчій діяльності під завданням розуміється питання, що виноситься на вирішення експерта. Ці два поняття – завдання експертизи та питання, поставлене експерту, – дуже схожі. Перше являє собою наукове визначення, яке може бути виражено багатьма різноманітними формулюваннями питань та реалізується щодо конкретної експертизи за допомогою низки запитань. У певному розумінні завдання є науково узагальненим поясненням сенсу типових питань. Так, стосовно дактилоскопічної експертизи ототожнення особи, яка залишила слід, – це завдання; установалення ж конкретного факту про те, що цей слід залишено Петровим А. А., – це питання конкретної експертизи.

У завданнях виділяються мета й умова завдання. Мета завдання визначається предметом доказування та обставинами конкретної справи. Мета визначається предметом доказування й обставинами конкретної справи. Мета (шукане) – це та потенційна інформація, яку експерт повинен виявити у вихідних даних, використовуючи свої спеціальні знання. Наприклад, встановити тотожність зброї, визначити стан ударно-спускового механізму рушниці тощо. На цій підставі завдання поділяються на ідентифікаційні та діагностичні. Інколи виділяють класифікаційні та ситуалогічні (ситуаційні) завдання.

Мета (питання слідчого) визначає спрямованість дій у процесі вирішення завдання. Досягнення мети експертного завдання значною мірою зумовлює вибір способу, методів його вирішення. Мета є найважливішим елементом завдання. Проте якщо мета часто однакова для низки завдань, то умови в кожному випадку різні, і саме вони визначають можливість її досягнення. Під умовою в широкому значенні розуміється наявна (конкретна) сукупність об'єктів (вихідних даних), упорядкованих певними відносинами. Через розкриття цих відносин визначається мета. Умову експертного завдання становлять вихідні дані (інформація). Умови становлять не тільки підґрунтя для рішення експертного завдання, але й визначають ступінь його розв'язання. Залежно від об'єктів та інформації, що надаються експерту, завдання може бути вирішено повністю, частково або не вирішено взагалі.

Умови експертного завдання містять дві складові – об'єктивну та суб'єктивну. До об'єктивної належить інформація, що міститься як у процесуальних, так і в непроцесуальних джерелах. До перших належать: досліджувані об'єкти (речові докази, обстановка місця події тощо), постанова (ухвала) про призначення експертизи, протоколи слідчих (судових) дій, висновки попередніх експертиз, довідки та інші матеріали кримінальної справи, що містять відомості, необхідні для вирішення завдання. До других – довідкова, наукова й методична література, узагальнення експертної практики тощо.

До суб'єктивної складової належить компетентність судового експерта, якому доручено проведення експертизи. В експертній практиці нерідкі випадки, коли в процесі повторної експертизи, яку проводив більш досвідчений, компетентний експерт, вирішувались питання, на які в первинній експертизі не були дані відповіді. Так, первинною експертизою не було вирішено ідентифікаційне завдання. Під час повторного дослідження, яке проводив досвідчений експерт-балістик, на деформованій кулі були встановлені сліди вилученої у підозрюваного рушниці, які дозволили встановити її як знаряддя вбивства. Можливість вирішення складних завдань досвідченішим експертом пояснюється тим, що такий експерт у своїй пам'яті має варіанти рішень різних експертних завдань, зокрема необхідний для цього набір властивостей і ознак об'єктів дослідження та методів їх встановлення.

За співвідношенням об'єктивних умов, розроблених у судовій експертизі й достатніх для вирішення завдань, та реальних умов щодо конкретного поставленого перед експертом завдання, вони поділяються на стандартні та евристичні. Для стандартного завдання характерна наявність вихідних даних, достатніх для його вирішення відповідно до розробленого алгоритму. Якщо ж умова незвичайна і не можна використувати згадані правила, то завдання належить до нестандартних (евристичних), що потребує від експерта самостійного, творчого пошуку рішення.

Процес експертного дослідження, як правило, має кілька ступеневий, або багатоетапний характер, експертні дослідження складаються з ряду етапів, на кожному з яких послідовно вирішуються окремі, проміжні завдання. Тому від поняття «завдання експертизи» слід відрізнити поняття «завдання етапу (підзавдання) експертизи». Перше поняття пов'язане з уявленням про кінцеву мету експертного дослідження. Кожен процес експертного дослідження складається з окремих етапів, які мають свої завдання, та відносно кінцевого завдання експертизи носять характер проміжних підзавдань експертизи. Будь-яке дослідження починається з вивчення властивостей об'єктів і їх стану (діагностичні завдання). Потім об'єкти співвідносяться з технічними, криміналістичними або іншими класифікаціями для встановлення їх таксономічної належності (класифікаційне завдання). Подальший аналіз залежить від поставленого слідчим питання, тобто від кінцевого завдання експертизи. Таким чином, вирішення одних завдань є обов'язковою умовою вирішення інших і, навіть не будучи спеціально поставленими, вони вирішуються відповідно до методики рішення кінцевого завдання експертизи. Наприклад, при вирішенні кінцевого ідентифікаційного завдання щодо встановлення двох металевих частин одному цілому розв'язується проміжне діагностичне завдання з встановлення їх складу, марки тощо.

Висновки. Загальна мета ідентифікації та діагностики є установлення фактів, що свідчать про настання події злочину, є чимало відмінностей у сутності завдань, які при цьому вирішуються. У першому випадку це встановлення індивідуальності об'єкта, у другому – визначення конкретної ситуативної умови події. Обидва процеси тісно пов'язані між собою. Так, визначення умов слідоутворення завжди супроводжує ототожнення об'єкта за його слідом-відображенням. У свою чергу, при діагностичному встановленні механізму слідоутворення завжди враховуються властивості та стан слідоутворюючого об'єкта. Однак вирішення завдань обох груп не складає єдиного цілого. Діагностичні дослідження поєднуються і часто передують ідентифікаційним. Перш ніж ототожнити вогнепальну зброю за відстріляною кулею, знайденою на місці події, необхідно вирішити діагностичне завдання про наявність слідів каналу ствола на снаряді, вид і модель зброї. Отримані відомості використовуються для пошуку зброї. Після виявлення зброї шуканого виду і моделі проводиться ідентифікаційне дослідження (за слідами на кулі), а також вирішуються інші діагностичні завдання (здатність до стрільби, можливість пострілу без натиснення на спусковий гачок, спосіб виготовлення тощо).

Предмет конкретної судової експертизи визначається питаннями, що виносять на вирішення експерта і які формулюються в постанові слідчого про призначення експертизи. Предмет конкретної судової експертизи визначає мету пізнавальної діяльності експерта щодо дослідження представлених об'єктів.

Література

1. Клименко Н.І. Судова експертологія: курс лекцій : навч. посіб. для студ. юрид. спец.вищ. навч. закл. / Н.І. Клименко. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 528 с.
2. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза. Курс общей теории / Т.В. Аверьянова. – М. :Норма, 2008. – 480 с.
3. Російська О.Р. Судова експертиза у кримінальній, цивільному, арбітражному процесі: практ. сел. М., 1996.
4. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза: курс общей теории. – М., 2006.
5. Колдин В. Я. Судебная идентификация. – М., 2002.
6. Поникаров В. Д., Ялдин И. В., Стаматина М. В., Андрейченко Ж. О. Судебно-бухгалтерская экспертиза. – Харьков: «РИФ ЛТД». 2002. – 239 с.